

Ohyra på höns

Av Ronny Olsson

Ohyra trivs i värme och fukt. På sommaren kan loppor, löss och kvalster föröka sig, ibland mycket snabbt, och ställa till problem för hönsen. Torr och sval miljö motverkar sådana angrepp. Skulle hönsen ändå råka ut för angrepp av ohyra, finns det en del man kan göra för att hjälpa dem. Man kan pudra dem med något insektsdödande medel som de själva inte tar skada av. I svåra fall med kvalster kan det dessutom behövas en genomgående rengöring och desinfektion.

Fågelloppor

Av våra fjäderfän är det framför allt hönsen som är utsatta. Ankor och gäss får nästan aldrig ohyra. Så här skriver SVA om fågelloppor:

”Fjäderfä kan angripas av flera olika arter av loppor tillhörande samma familj och de brukar därför benämnas fågelloppor. Samtliga är blodsugande.

Loppor hos fjäderfä är i regel inte artspezifika, vilket innebär att de kan angripa flera olika fågelarter, både fjäderfä och vilda fåglar. De kan även ibland angripa däggdjur. Detta betyder att en rad olika sorters djur kan sprida loppor till fjäderfä som vistas utomhus eller på annat sätt kommer i kontakt med andra djur.

Loppor förekommer relativt ofta i hobbybesättningar, främst bland höns.

Fågelloppor är mörkt bruna eller svarta, en till några mm långa, tilltryckta från sidorna och sitter både på fåglarna och i omgivningen till exempel i värpreden. Loppor har långa kraftiga ben som möjliggör deras hoppande framfart.

Honlopporna lägger ägg i fåglarnas fjäderdräkt eller i omgivningen. Efter en till två veckor kläcks äggen till larver som lever i miljön och livnär sig på vuxna loppors blodfyllda avföring. Efter en tid förpuppas larven och utvecklas till en vuxen loppa som uppsöker ett värddjur för att suga blod och fortplanta sig. Livscykelns längd kan variera då loppans utveckling är temperatur- och fuktighetsberoende.

Fågelloppor orsakar klåda, irritation, sannolikt störd vila och sömn, blodbrist och eventuellt sänkt äggproduktion. Dödsfall kan inträffa bland unga fåglar.

Fågelloppor sprids av fåglar och däggdjur, till exempel råttor. Ett höns hus som stått tomt en tid kan fortfarande innehålla levande loppor eftersom lopporna kan leva länge utan föda, minst flera månader, i väntan på att ett lämpligt värddjur ska dyka upp.

*Djurutrymmet töms och städas noga. **Observera att det för närvarande saknas godkända läkemedel och bekämpningsmedel mot fågelloppor hos fjäderfä i Sverige.** Solljus, uttorkning och frysning förhindrar loppornas utveckling.”*

Löss

Ett stort antal lusarter är kända hos fjäderfä. De lever i princip på död hud och fjädrar. Förutom i levande form kan man se lusäggen som små klumpar vid fjädrarnas rötter. Blodsugande löss förekommer, men är mindre vanliga. Liknande åtgärder som mot loppor rekommenderas även mot löss. En tröst i sammanhanget är att de inte är så svåra att ta död på om man upprepar behandlingen efter att äggen kläckts.

Kvalster

Får man ett angrepp av vanliga hönskvalster kan detta vara väl så besvärligt som loppor och löss. De kan föröka sig lavinartat och sitta som små drivor/klasar under skyddande inredningsdetaljer. På natten kryper de fram ur sina gömslen och dras till värmen från djurkropparna. Väl framme suger de blod. Ett knep för att avslöja dem och delvis hålla dem från hönsen är att sätt ”kvalsterfällor” på sittpinnarna. Gör i så fall en liten tätt slutande manschett som man sätter långt ut mot väggarna på sittpinnarna. Görs de liksom trattformade så kommer kvalstren som försöker krypa fram till hönsen på natten att fastna där. Fler metoder kan ni finna längre fram i texten. Sen återstår det värsta – att få bort dem.

På SVA’s hemsida kan man läsa mer om mask och ohyra på fjäderfän. Av utrymmesskäl begränsar vi oss i denna artikel till ovanstående citat om fågelloppor och nedanstående om kvalster:

”Det röda hönskvalstret är en vanlig parasit i svenska hönsflockar. Den påträffas framförallt bland värphöns och hobbyhöns. Arten kan påträffas i hela landet och hos alla höns hybrid och raser.

Bland värphöns förekommer parasiten i alla produktionsformer. Ungefär 25 % av såväl konventionell som ekologisk uppfödare uppgav att de var drabbade av kvalster år 2003. I hobbyflockar ses kvalsterproblem framförallt under den varma årstiden (framförallt under sensommar och tidig höst), medan värphöns angrips året runt.

Parasiten varierar i färg från grå till röd och den är upp till en mm stor.

Röda hönskvalster kan ses i fåglarnas fjäderdräkt men framförallt i höns huset, till exempel under sitt-

pinnar, i redan, springor och vrår. Ibland upptäcks kvalster genom att små röda prickar syns på äggskalen.

Ett sätt att kontrollera om det finns hönskvalster i ett höns hus är att stryka på misstänkta ställen med fuktigt hushållspapper. Om pappret då färgas brunrött av levrat blod kan man misstänka att det finns kvalster i hönshuset. Ibland kan man även se parasiterna med blotta ögat.

Alternativt kan bitar av wellpapp placeras i inredningen i hönshuset så att hönsen inte kommer åt dem. De bör sitta där i minst två dygn, dock längst tio dygn. Då fjällorna vittjas kan kvalster påvisas i kanalerna i wellpappen.

Det vuxna honkvalstret lägger ägg i omgivningen efter ett blodmål. Från äggen kläcks larver som utvecklas till nymfer vilka i sin tur blir vuxna köns mogna kvalster. Hela livscykeln tar en vecka eller mer. Utvecklingen gynnas av värme och fuktighet.

Kvalsterangrepp hos höns leder till klåda, irritation och störd sömn och vila. Ruvlusten kan minska eftersom hönorna blir angripna i redet.

Vid kraftiga angrepp kan hönsen drabbas av blodbrist och äggproduktionen minskar. Dödsfall till följd av angrepp med röda hönskvalster förekommer hos höns, särskilt under varm och fuktig årstid (sensommar till tidig höst).

Röda hönskvalster kan sannolikt sprida flera viktiga hönssjukdomar.

I Sverige är det inte säkert klarlagt hur röda hönskvalster sprids mellan anläggningar. Misstänkta spridningsvägar utgörs av inköp av höns och indirekt via utrustning och engångsmaterial (till exempel transportburar, äggbrickor från äggpackerier med mera). Kvalster kan sannolikt även överföras från vil da fåglar och via fågelbon i eller utanför hönshuset.

För närvarande saknas läkemedel som får användas mot röda hönskvalster hos höns. Ett bekämpningsmedel finns dock som får användas mellan hön som gångarna när värphönsstallet är tomt.

Dessutom finns flera kiselbaserade handelspreparat tillgängliga. Effekten mot hönskvalster är dock inte vetenskapligt utvärderad för samtliga preparat.

Röda hönskvalster är mycket svåra att utrota, även med kvalstergifter (akaricider), därför får man ofta inrikta sig på att försöka reducera antalet kvalster i hönshuset. Observera att parasiten ska bekämpas i sina gömslen i hönshuset (inte på hönsen) eftersom kvalsten bara vistas på fåglarna under sitt blodmål. Följande råd bygger på praktisk erfarenhet.

Den viktigaste åtgärden är att noggrant rengöra hönshuset mellan djuromgångarna (eller regelbundet vid kontinuerlig djuromgång). Högtryckstvätt med hög värme eller ångtvätt har effekt mot kvalster.

Vid kraftiga kvalsterangrepp under pågående äggproduktion eller i en hobbyflock måste antalet kvalster reduceras omgående av djurskyddsskäl. Detta kan åstadkommas genom noggrann rengöring i kombination med till exempel kalkning, dammsugning och tvättning med detergent (såpa eller diskmedel). Målning av väggar och golv kan ha viss effekt.”

Fjäderätare

Det finns också s.k. fjäderätare. De förväxlas ofta med löss, men är egentligen kvalster. På fjädrarna syns deras närvaro genom att de gör små spår.

Fotskabb

Kalkben orsakas av det lilla fotskabbskvalstret som verkar finnas i alla hönshus. Vissa höns får snabbt fula och skorviga ben, medan andra aldrig angrips. Förklaringen kanske är att hornplåtarna på vissa hönsben sitter tätare eller är hårdare än på andra. Hur det än må vara med detta så finns någon direkt eller indirekt ärftlig faktor med i spelet. En höna som i hela sitt liv sitter vid sidan om en annan höna behöver inte angripas av detta kvalster trots att grannhönan lidit av det i flera år. Jag tror heller inte att man helt kan svära sig fri från detta kvalster, även om man tror sig ha botat alla angripna höns.

Angreppen brukar börja på fotledens ovansida där fjällen/hornplåtarna börjar resa sig. Sen sprider det sig till hela foten och tarsen/benet, om man inte gör något åt det. Man kan likna dem vid grankottar som bearbetats av hackspett. Botemedlen och metoderna att behandla detta irriterande tillstånd är nog lika många som det finns hönsägare. Alla är de mer eller mindre effektiva och i de flesta fall bättre än att ingenting göra. Man kan ta död på kvalstren på två olika sätt, nämligen genom kvävning eller genom att förgifta dem. Den första är jobbigare än den andra men som kategorierna antyder mindre giftig. Vi börjar med kvävningssmetoden.

Torka av och torrborsta benen med en nagelborste eller liknande. Smörj därefter in dem med något slags fett eller tjock olja. Det finns ungefär lika många förslag på lämpliga medel som det finns hönsuppfödare. Paraffinolja lär vara effektivt, men det går med nästan vad som helst. Det viktiga är att man helt enkelt kväver kvalstren. Smörj fotens ovansida och ända upp till där fjädrarna börjar. Ett tips är att behandla hönsen när de sökt nattkvist. De är då lätta att få tag på och sitter stilla över natten så medlet hinner verka utan att de sprätter och skrapar av det med en gång. Upprepa behandlingen ytterligare ett par gånger med några dagars mellanrum. Kvalstren lägger nämligen ägg och det kläcks nya som man måste ta kål på.

Det finns starkare saker att ta till om man väljer

den senare metoden. Jag tänker inte närmre gå in på vilka mer eller mindre giftiga preparat som finns, bara upplysa om att det finns sådana på apotek, som folk använder både på sig själva och på sina husdjur. Självt har jag inte behövt det, så jag håller mig till kvävningssmetoden, som jag i första hand vill rekommendera.

Om man väljer att pudra

Precis som SVA upplyser så finns det inget insektsmedel som är utprovat för höns och som garanterat inte kan gå i äggen. Det gamla beprövade medlet Etotal säljs visserligen fortfarande, men det står numera på etiketten att det ska användas på pälsdjur. Ett annat pulver med liknande effekt är Myrr. Väljer man trots allt ett sådant preparat kan man ju förslagsvis undvika att äta äggen ett par veckor, men som sagt: det finns inget utprovat och godkänt medel på marknaden - Därmed inte sagt att de medel som finns är farliga!

Den allra enklaste åtgärden är att pudra hönsen (inkl. tuppur och dunkycklingar). En dutt i ändan och en under varje vinge är tillräckligt. Odjuret kryper runt och kommer på så sätt i kontakt med pulvret. Det är noga att man pudrar så det kommer ordentligt in på bara skinnet. Meningslöst att överösa fjädrarna.

Varning för "Frontline"

En spridd uppfattning är att det är effektivt och ofarligt att använda "Frontline" på höns. En nära vän till mig, som har åsbohöns, lockades av alla lovorden från "hönsvänner på nätet" att prova några droppar på en ruvande höna med kalkben. "Hon skulle ju ändå inte värpa på en tid." Allt var frid och fröjd tills kycklingar skulle kläckas. Endast 2 av 7 försökte och lyckades ta sig ur äggen. De övriga var fullgångna. Sånt händer ju, men de två som kläcktes var segstartade. Det tog flera dar innan de kom igång. Dom verkade att vara som vanliga, men väldigt små. Det tog väldigt lång tid för tuppen att bli tupp. Han var sent utvecklad och blev något av en "hönetupp".

Se bilder sidan 9

Från början är "Frontline" tänkt till hund och katt. "Man bör inte ha katten i sängen första dygnet efter behandling" heter det. Låt oss ta reda på varför!

I den amerikanska tidskriften "Journal of Pesticide Reform" våren 2005 skriver Caroline Cox bl.a. följande som är värt att tänka på.

Fipronil, det verksamma ämnet i Frontline, verkar genom att påverka nervsystemet hos insekter. Det blockerar normala nervfunktioner vilket dödar insekten.

Tester på råttor har visat att fipronil orsakar nervstörningar såsom ökad aggressivitet, njurskador samt påverkar kroppens hormonfunktioner. Det sänker hal-

ten sköldkörtelhormon, som kontrollerar ämnesomsättningen.

Det påverkar även könshormonerna, både progesteron och estradiol. Detta innebär att Frontline stör både reproduktion och utveckling. Tex fick honrättor dubbelt så lång tid mellan brunstperioderna och hade svårare att bli dräktiga. Råtthonor som fått fipronil under dräktigheten hade ökad fosterdöd, födde mindre antal ungar som dessutom var små till växten. Hanlig avkomma från behandlade mödrar tog längre tid på sig att uppnå könsmodnhet. Då fipronil är ett nervgift orsakar det även störningar på nervsystemet under fosterutvecklingen. Avkomman till behandlade råttor hade mindre hjärnor än normalt och olika sorters beteendeförändringar.

När man behandlar en hund eller katt med Frontline droppar man medlet på huden, sedan sprids det långsamt via fett i huden och hårcellerna. Forskning (på Murray State University) har visat att efter behandlingen överförs fipronil från djur till människa om man klappar djuret. Mängden var störst under första dygnet, men det fanns fipronil kvar i minst 56 dygn.

Tester sponsrade av fipronil-tillverkare visar att små mängder fipronil dödar vaktlar, raphöhns och fasaner. Förgiftningssymptom hos fåglar är ostadighet, slöhet, diarré och matvägran. När fipronil utsätts för ljus kan det brytas ner till en molekyll som kallas fipronil-desulfinyl. Denna nedbrytningsprodukt är ungefär 10 ggr giftigare än fipronil och tas ännu lättare upp via huden. Den är dessutom betydligt giftigare för fåglar än fipronil.

Ettotal - inte helt ofarligt

Om man läser vad samma forskare skriver om det aktivt insektsdödande ämnet cypermethrin som finns bl.a. i dagens Etotal, så förstår man att inte heller detta gift är helt ofarligt, dock inte i paritet med fipronil. Cypermethrin är liksom fipronil ett gift som påverkar nervsystemet hos insekterna det ska ta död på. Detta ämne kan orsaka defekter på skelett och inre organ hos avkomman om dräktiga djur behandlas. Det kan även orsaka störningar på manliga könsfunktioner, cellförändringar i benmärg och mjälte samt sänkt immunförsvar. Vilda, ruvande fåglar som kommit i vägen då man sprayat med cypermethrin drabbades av sämre kläckbarhet på äggen, högre dödlighet hos ungar och lägre tillväxt hos de ungar som överlevde.

Pyretrin - ett naturligt gift

Pyretrin är ett naturligt insektsgift som utvinns ur den prästkragsliknande växten Dalmatinerkrage *Tanacetum (Chrysanthemum) cinerariifolium* som växer vild på Balkan men även kan odlas hos oss. Giftet dödar loppor, fästingar, kvalster och andra insekter

samt fisk, men är relativt oskadligt för däggdjur och fåglar. Förgiftningssymptom (upprördhet, sänkt aptit och vikt) har iakttagits hos fåglar vid höga doser. Förr använde man torkade, pulvriserade blomhuvuden av dalmatinerkrage mot kroppslöss på människor. Idag finns pyretrin i många av husdjurshandels preparat mot ohyra och fästingar.

Alternativet – mekanisk bekämpning

Att låta sina höns lida och kanske rent av dö av blodbrist p.g.a. blodsugande ohyra eller låta dem klia ihjäl sig själva p.g.a samma orsak är naturligtvis oansvarigt och helt oförsvarbart. Ett urgammalt sätt att ta död på hönsloppor är att hålla hönssets kropp under vatten. Efter några minuter släpper ohyran sitt grepp och flyter upp till ytan eftersom de inte kan andas under vatten. Gör man det rätt så fungerar det faktiskt utmärkt och hönsset mår mer bra än dåligt av att bli av med sina plågoandar. Men, och det finns alltid ett men: "Vatten är ett farligt gift, som omger Visby stift".

Svavlets eventuella inverkan

I dag rekommenderas vanligen högtryckstvätt och sprutning med desinfektionsmedel. Förr var den allmänna rekommendationen i de flesta handböcker om hönsskötsel att bekämpa ohyran med svavelrök. Ett exempel kan tas ur den danska boken "Vort fjerkræ" av J. Pedersen Bjergard, 1925:

"En haandful Svovlpulver godt inblandet i Hönsenes Stöv- og Sandbad hjaelper til at draebe tilste-

devaerende Utøj. En tilsvarende Maengde i Hvidtekalken bidrager til at gøre Opholdet i Hönshuset ubehageligt for samme skadelige Snyltere. Desinfektion med Svovldamp ved at komme knust Stangsvovl eller Svovlpulver paa Glöder i en gammel Jaerngryde er draebende for Utøj."

Svavel har bränts mot ohyra, smitta och onda andar sedan antiken. Begreppet "svavelblomma" uppkommer när svavlet (grundämnet S) uppvärmts till ånga. Ett sätt att förånga svavlet är att ställa en plåtburk med det gula svavelpulvret ovanpå plattan på ett gasolkök och värma på, så förångas grundämnet och fyller utrymmet med en rök som inte bara sticker i ögonen utan även dödar insekter. Alla fönster och ventiler måste då vara tillslutna. Röken ska sedan stå och tränga in i alla skrymslen och vrår i några timmar. Eftersom alla människor är mer eller mindre idioter, så får jag väl tillägga att hönsen måste vara ute ur hönshuset när man tuttar på och att de inte får gå in förrän hönshuset är vädrat och helt fritt från svavelosen.

Svavel är ett ämne som är nödvändigt för kroppen och som finns i stora mängder i ägg. Använt utvärtes är svavel mildt antiseptiskt och svampdödande. Förr var det vanligt att man bekämpade skabbkvalster med en salva gjord på svavelpulver blandat med någon sorts fett. I dagens läkemedel finns det svavel bland annat i Apotekets medel mot skabb och mjäll och i ekologisk odling används svavel för att bekämpa svamp och kvalster på växter.

Är du intresserad av självhushållning?
Åter är en tidning med praktiska artiklar om odling, djurhållning, ekologiskt byggande, mat, hantverk och annat en självhushållare kan behöva kunna.
 Hör gärna av dig för ett gratis provex!
www.alternativ.nu är Åters hemsida där självhushållningsintresserade över hela landet möts för att diskutera, knyta kontakter och ge varandra goda råd. Här kan man också köpa billiga böcker om självhushållning, beställa gamla Återtidningar och sätta in gratis annonser. Välkommen du också!

Tidningen Åter
 521 94 Gudhem
 Tel: 0515 - 72 05 72
ater@alternativ.nu
 4 ggr/år, 25:-/nr

ÅTER NR 2/08:
 Att köra i skogen med häst
 Husdjur till husbehov:
 Duvor
 Korgar, del 2:
 Fläkning av hasselspån
 Korg med inflätad sidogrepe
 Brygga vin, del 1
 Liar och lieslätter
 Gör en skedhäck
 Tak av träd
 Läsbrev:
 Vårt första fårår
 Tips vid köttantering
 Järn ur myrmalm
 Bokförsäljning
 Hundratals privatannonser om djur, redskap, boenden, mm

"Frontline - tuppen" ca 1,5 år, inga sporrar och dåligt utvecklad i största allmänhet.

Normalt utvecklad tupp ur annan samtida kull.